गुराँस राजपत्र

गुराँस गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्डः १० **संख्याः ५९** **मितिः २०८३/०६/०२**

भागः २

गुराँस गाउँपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको कार्यविधि सर्बसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

पोषिलो पीठो/खाद्य उत्पादन (पोषण मिल) सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८३

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गुराँस गाउँपालिकाले पोषण पीठो/खाद्य उत्पादन (पोषण मिल) सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८३ जारी गरेको छ ।

गुराँस गाउँपालिका

पोषण पीठो/खाद्य उत्पादन (पोषण मिल) सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८३

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मितिः २०८३/०५/२४
प्रमाणीकरण मितिः २०८३/०६/०२

प्रस्तावना:

गुराँस गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका गर्भवती, सुत्केरी महिला, बालबालिका तथा कुपोषित समुदायलाई लक्षित गरी गुणस्तरीय, पौष्टिक र सर्वसुलभ पोषण पीठो/खाद्य पदार्थको निरन्तर उत्पादन, प्रशोधन, वितरण तथा बजारीकरण प्रवर्धन गर्न,

गुराँस गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब दैलेख र स्थानीय समुदायको त्रिपक्षीय साझेदारी तथा सहकार्यमा स्थापित एवं सञ्चालित पोषण मिलको दिगो, पारदर्शी र प्रभावकारी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक भएकोले,

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ एवं दफा १०२ (२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गुराँस गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाले यो कार्यविधि तर्जुमा गरी जारी गरेको छ।

परिच्छेद – १: प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस कार्यविधिको नाम **"पोषण पीठो/खाद्य उत्पादन (पोषण मिल) सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८३"** रहेको छ।

(२) यो कार्यविधि गुराँस राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,—

(क) **"गाउँपालिका"** भन्नाले गुराँस गाउँपालिका, दैलेख सम्झनु पर्छ।

(ख) **"कार्यपालिका"** भन्नाले गुराँस गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिका सम्झनु पर्छ।

(ग) **"सहयोगी संस्था"** भन्नाले एभरेष्ट क्लब दैलेख वा पोषण मिल स्थापना एवं क्षमता विकासमा साझेदार संस्था/सहयोगी निकाय सम्झनु पर्छ।

(घ) **"समुदाय/समूह"** भन्नाले पोषण मिल सञ्चालनका लागि गठित स्थानीय आमा समूह, कृषक समूह वा पोषण मिल सञ्चालन सहकारी/समिति सम्झनु पर्छ।

(ङ) **"पोषण मिल"** भन्नाले गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब दैलेख र समुदायको साझेदारीमा निर्माण एवं सञ्चालन गरिएको पोषण पीठो तथा पौष्टिक आहार प्रशोधन केन्द्र/उद्योग सम्झनु पर्छ।

(च) **"व्यवस्थापन समिति"** भन्नाले दफा ५ बमोजिम गठित पोषण मिल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्झनु पर्छ।

(छ) **"पोषिलो पीठो"** भन्नाले स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने अन्न (मकै, गहुँ, कोदो, फापर आदि), गेडागुडी (भटमास, चना, केराउ आदि) तथा पौष्टिक तत्त्वहरूको मिश्रण गरी तोकिएको गुणस्तर अनुसार तयार पारिएको सुपर पिठो/बाल आहार/पौष्टिक आहार सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद – २: पोषण मिलको स्वामित्व, उद्देश्य र साझेदारहरूको भूमिका

३. स्वामित्व तथा सञ्चालन ढाँचा: (१) पोषण मिलको भौतिक पूर्वाधार, मेसिनरी तथा सम्पत्तिमा गुराँस गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब दैलेख र समुदायको संयुक्त लगानी तथा साझेदारी रहनेछ।

(२) पोषण मिलको दैनिक सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मेवारी समुदाय/व्यवस्थापन समितिको हुनेछ भने नियमन, प्राविधिक सहयोग र oversight को जिम्मेवारी गाउँपालिका र एभरेष्ट क्लबको हुनेछ।

४. मुख्य उद्देश्यहरू: (१) स्थानीय स्तरमै उत्पादन हुने खाद्यान्नको प्रयोग गरी गुणस्तरीय र पौष्टिक पोषण पीठो उत्पादन गर्ने।

(२) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुपोषण दर न्यूनीकरण गर्न र गर्भवती, सुत्केरी तथा बालबालिकालाई लक्षित गरी पोषण सुरक्षा अभिवृद्धि गर्ने।

(३) स्थानीय कृषकहरूले उत्पादन गरेका अन्न तथा गेडागुडीको उचित मूल्यमा खरिद गरी कृषकको आयआर्जन बढाउने।

(४) स्थानीय तहमा रोजगारीको सिर्जना गर्नु र पोषण मिललाई दिगो तथा आत्मनिर्भर सामाजिक उद्यमको रूपमा विकास गर्ने।

५. उत्पादित पोषिलो पीठोको गुणस्तर मापदण्ड:

(१) पोषण मिलमा उत्पादन गरिने पोषण पीठो खाद्य प्रविधि तथा गुणस्तर नियन्त्रण विभागको निर्धारित मापदण्ड अनुकूल हुनुपर्नेछ।

(२) कच्चा पदार्थको छनोट गर्दा कीरा नलगेको, ढुसी नपरेको र अग्र्यानिक गुणस्तरको हुनुपर्नेछ।

(३) उत्पादन प्रक्रिया (भुट्ने, पिस्ने, मिश्रण गर्ने र प्याकिङ गर्ने) मा सरसफाइ र स्वच्छताको पूर्ण पालना गरिनेछ।

६. साझेदार निकायहरूको जिम्मेवारी र भूमिका:

(क) गुराँस गाउँपालिकाको भूमिका:

- पोषण मिल सञ्चालनका लागि आवश्यक नीतिगत, कानुनी तथा प्रशासकीय सहयोग पुऱ्याउने।
- पूर्वाधार निर्माण, मेसिन खरिद वा मर्मत सम्भारमा बजेट साझेदारी तथा अनुदान उपलब्ध गराउने।
- स्वास्थ्य संस्था, बालविकास केन्द्र, तथा पोषण कार्यक्रमका लागि आवश्यक पोषण पीठो खरिदमा प्राथमिकता दिने।
- पोषण पीठोको गुणस्तर अनुगमन, निरीक्षण तथा प्रमाणीकरणमा सहजीकरण गर्ने।

(ख) एभरेष्ट क्लब, दैलेखको भूमिका:

- सञ्चालन समिति तथा प्राविधिक जनशक्तिलाई आवश्यक तालिम, क्षमता विकास तथा प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने।
- पोषण मिलको सुरुवाती पूर्वाधार, प्रविधि तथा मेसिनरी औजार हस्तान्तरण र व्यवस्थापनमा प्राविधिक सहयोग गर्ने।
- सामाजिक परिचालन, सचेतना अभिवृद्धि र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा गाउँपालिकासँग सहकार्य गर्ने।
- वित्तीय तथा लेखा प्रणालीलाई पारदर्शी र व्यवस्थित बनाउन सहजीकरण गर्ने।

(ग) स्थानीय समुदाय/सञ्चालक समूहको भूमिका:

- मिलको नियमित सञ्चालन, रेखदेख, सरसफाइ र सुरक्षा गर्ने।
- स्थानीय कृषकहरूबाट गुणस्तरीय कच्चा पदार्थ संकलन तथा खरिद गर्ने।
- तोकिएको गुणस्तर र मापदण्ड पालना गरी पोषण पीठो उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने।
- आय-व्ययको पारदर्शी लेखापरीक्षण गराउने र कार्यपालिका तथा साझेदार निकायमा आवधिक प्रतिवेदन पेश गर्ने।

परिच्छेद – ३: सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति

७. व्यवस्थापन समितिको गठन: पोषण मिलको सञ्चालन तथा रेखदेखका लागि देहाय बमोजिमको ९ सदस्यीय पोषण मिल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ:

(क) सम्बन्धित वडाका वडाध्यक्ष– **संरक्षक**

(ख) स्थानीय समुदाय/आमा समूह/कृषक समूहबाट छनोट भएको प्रतिनिधि – **अध्यक्ष**

(ग) सम्बन्धित वडाका वडाध्यक्षले तोकेको वडा सदस्य – **सदस्य**

(घ) गाउँपालिकाको कृषि/स्वास्थ्य/पोषण शाखा प्रतिनिधि (१ जना) – **सदस्य**

(ङ) एभरेष्ट क्लब दैलेखको प्रतिनिधि (१ जना) – **सदस्य**

(च) स्थानीय कृषकहरू मध्येबाट (१ जना महिला अनिवार्य) – **सदस्य (२ जना)**

(छ) स्थानीय उपभोक्ता/लाभार्थी मध्येबाट प्रतिनिधि – **सदस्य (१ जना)**

(ज) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका प्रतिनिधि – **सदस्य (१ जना)**

(झ) मिल सञ्चालक/प्रबन्धक (समितिले नियुक्त गरेको) – **सदस्य-सचिव**

८. समितिको पदावधि र बैठक: (१) सञ्चालन समितिका गैर-पदेन सदस्यहरूको पदावधि ३ (तीन) वर्षको हुनेछ।

(२) समितिको बैठक कम्तीमा दुई महिनामा एक पटक बस्नेछ। अध्यक्षले आवश्यक ठानेमा जुनसुकै समयमा विशेष बैठक बोलाउन सक्नेछ।

(३) कूल सदस्य संख्याको ५१ प्रतिशत उपस्थिति भएमा बैठकको गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

९. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- पोषण मिलको वार्षिक कार्ययोजना, बजेट र उत्पादन लक्ष्य स्वीकृत गर्ने।
- कच्चा पदार्थ खरिद दर र उत्पादित पोषण पीठोको बिक्री मूल्य तोक्ने।
- मिलका लागि आवश्यक कर्मचारी (अपरेटर, लेखापाल, सहयोगी) नियुक्ति तथा सेवा सर्त निर्धारण गर्ने।
- मिलको मेसिनरी, औजार तथा भवनको मर्मत सम्भार र सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउने।

- गुणस्तरीय उत्पादन सुनिश्चित गर्न सरसफाइ र स्वच्छता मापदण्डको पालना गराउने।

परिच्छेद – ४: उत्पादन, गुणस्तर नियन्त्रण र स्वच्छता मापदण्ड

१०. कच्चा पदार्थको छनोट र भण्डारण: (१) पोषण पीठो निर्माणमा प्रयोग हुने मकै, गहुँ, कोदो, भटमास, चना आदि कच्चा पदार्थ स्थानीय उत्पादनलाई पहिलो प्राथमिकता दिई खरिद गरिनेछ।

(२) कच्चा पदार्थ किरा नलागेको, ढुसी नपरेको, चिसो नरहेको र गुणस्तरीय हुनुपर्नेछ।

(३) भण्डारण गर्दा चिस्यान मुक्त, हावा छिर्ने र सफा गोदामको प्रयोग गर्नुपर्नेछ।

११. पोषिलो पीठो तयार पार्ने प्रक्रिया र अनुपात: (१) खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग एवं राष्ट्रिय पोषण मापदण्ड अनुसार स्वीकृत पोषण अनुपात (जस्तै: खाद्यान्न र गेडागुडीको वैज्ञानिक मिश्रण) को कडा पालना गरी पीठो उत्पादन गरिनेछ।

(२) अन्न तथा गेडागुडीलाई राम्ररी पखाल्ने, सुकाउने, तोकिएको तापक्रममा भुट्ने र नियन्त्रित तरिकाले पिस्ने कार्य गरिनेछ।

१२. स्वच्छता र सरसफाइ मापदण्ड (Hygiene & Safety): (१) मिल परिसर र मेसिनरी औजार दैनिक रूपमा सफा गरिनुपर्नेछ।
(२) मिलमा काम गर्ने जनशक्तिले apron, मास्क, पन्जा र कपाल छोप्ने टोपी (hairnet) अनिवार्य प्रयोग गर्नुपर्नेछ।

(३) कुनै पनि सङ्क्रामक रोग वा छालाको सरुवा रोग लागेका व्यक्तिलाई उत्पादन कार्यमा संलग्न गराइने छैन।

१३. प्याकेजिङ, लेबलिङ र भण्डारण: (१) तयारी पोषण पीठोलाई खाद्य-सुरक्षित (Food Grade) प्याकिङ सामाग्रीमा सिलबन्दी गरिनेछ।

(२) लेबलमा उत्पादन मिति, प्रयोग गरिसक्नुपर्ने मिति (Expiry Date), उपभोग गर्ने तरिका, सामाग्रीको मिश्रण विवरण, खुद वजन र उत्पादन गर्ने निकाय (गुराँस गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब र समुदायको साझेदारी) प्रस्ट उल्लेख हुनुपर्नेछ।

परिच्छेद – ५: बजारीकरण, वितरण र मूल्य निर्धारण

१४. मूल्य निर्धारण: (१) पोषण पीठोको उत्पादन लागत, मर्मत सम्भार कोष र सामान्य सञ्चालन मुनाफालाई आधार मानी सञ्चालन समितिले बिक्री मूल्य निर्धारण गर्नेछ।

(२) बजार मूल्यभन्दा सर्वसुलभ र पारदर्शी दरमा मूल्य कायम गरिनेछ।

१५. बजारीकरण तथा वितरण प्रणाली: (१) गाउँपालिकाभित्रका स्वास्थ्य चौकी, गर्भवती/सुत्केरी लक्षित पोषण कार्यक्रम, बालविकास केन्द्र (ECDC) तथा संस्थागत खरिदमा पोषण मिलको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

(२) खुला बजार, स्थानीय हाटबजार, सहकारी तथा छिमेकी पालिका/जिल्लाहरूमा समेत बिक्री प्रवर्धन गरिनेछ।

(३) विपन्न, अति-कुपोषित बालबालिका तथा लक्षित वर्गलाई गाउँपालिका वा सहयोगी संस्थाको अनुदानमा नि:शुल्क वा सहुलियत दरमा वितरण गर्न सकिनेछ।

परिच्छेद – ६: वित्तीय व्यवस्थापन, कोष र लेखापरीक्षण

१६. पोषण मिल कोष: (१) पोषण मिलको नाममा एक छुट्टै बैंक खाता सञ्चालन गरिनेछ।

(२) कोषमा देहाय बमोजिमका रकमहरू जम्मा हुनेछन्:

- गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब वा अन्य साझेदार संस्थाबाट प्राप्त अनुदान/सघाउ रकम।
- पोषण पीठो तथा सेवा शुल्क बिक्रीबाट प्राप्त आम्दानी।
- अन्य स्रोत वा दान/सहयोगबाट प्राप्त रकम।

(३) खाताको सञ्चालन समितिका अध्यक्ष र सदस्य-सचिव (वा तोकिएको कोषाध्यक्ष/लेखापाल) को संयुक्त दस्तखतबाट हुनेछ।

१७. दिगोपन तथा मर्मत सम्भार कोष: (१) मिलबाट हुने खुद मुनाफाको कम्तीमा २० प्रतिशत रकम छुट्टै **"मेसिनरी मर्मत तथा दिगोपन कोष"** मा जम्मा गरिनेछ।

(२) उक्त कोषको रकम मेसिन मर्मत, नयाँ प्रविधि थप वा मिल विस्तार बाहेक अन्य काममा खर्च गर्न पाइने छैन।

१८. लेखा र लेखापरीक्षण: (१) पोषण मिलको आय-व्ययको लेखा दोहोरो लेखा प्रणालीमा आधारित भई अद्यावधिक राखिनेछ।

(२) प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ३ महिनाभित्र मान्यता प्राप्त लेखापरीक्षकबाट अनिवार्य वित्तीय लेखापरीक्षण (Audit) गराउनुपर्नेछ।

(३) लेखापरीक्षण प्रतिवेदन गाउँपालिका, एभरेष्ट क्लब र समुदायको साधारण सभामा पेश गरी सार्वजनिक (सार्वजनिक सुनुवाइ/सामाजिक परीक्षण) गरिनेछ।

परिच्छेद–७: जनशक्ति, सरसफाइ तथा सुरक्षा

१९. जनशक्ति व्यवस्थापन:

(१) पोषण मिल सञ्चालनका लागि समितिले १ जना मिल अपरेटर र १ जना सहयोगी/प्याकर भर्ना गर्नु पर्नेछ।

(२) कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक तथा सुविधा समितिले तोके अनुसार हुनेछ।

२०. स्वच्छता तथा स्वास्थ्य सुरक्षा:

(१) मिलमा कार्यरत कर्मचारीहरूले काम गर्दा अनिवार्य रूपमा एप्रोन, पञ्जा, मास्क र टोपी लगाउनुपर्नेछ।

(२) सङ्क्रामक रोग वा छालाको सरुवा रोग लागेका व्यक्तिहरूलाई प्रशोधन र प्याकिङको काममा खटाउन पाइने छैन।

(३) मिलका मेसिनरी औजारहरू प्रत्येक पटक उत्पादन पश्चात अनिवार्य रूपमा सफा गरिनुपर्नेछ।

परिच्छेद – ८: अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा नियमन

२१. अनुगमन समिति: पोषण मिलको सञ्चालन, गुणस्तर र वित्तीय अनुशासनको नियमित अनुगमनका लागि देहाय बमोजिमको अनुगमन समिति रहनेछ:

(क) उपाध्यक्ष, गुराँस गाउँपालिका – **संयोजक**

(ख) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, गुराँस गाउँपालिका – **सदस्य**

(ग) सामाजिक विकास संयोजक/वडाध्यक्ष – **सदस्य**

(घ) प्रतिनिधि, एभरेष्ट क्लब दैलेख – **सदस्य**

(ङ) गाउँपालिका पोषण सम्पर्क व्यक्ति – **सदस्य-सचिव**

२२. अनुगमनको दायरा: (१) अनुगमन समितिले वर्षमा कम्तीमा ४ पटक (त्रैमासिक रूपमा) मिलको स्थलगत निरीक्षण गर्नेछ।

(२) अनुगमनका क्रममा गुणस्तर, स्वच्छता, वित्तीय पारदर्शिता, मौज्दात अवस्था र लक्षित वर्गसम्म पहुँच पुगे/नपुगेको अध्ययन गरिनेछ।

परिच्छेद – ९: विविध

२३. विवाद समाधान: पोषण मिल सञ्चालन, व्यवस्थापन वा साझेदारहरू बीच कुनै विवाद उत्पन्न भएमा गाउँपालिकाको न्यायिक समिति तथा कार्यपालिकासँगको समन्वयमा आपसी सहमतिमा विवाद समाधान गरिनेछ।

२४. संशोधन: यस कार्यविधिमा कुनै संशोधन वा थपघट गर्नु परेमा व्यवस्थापन समितिको सिफारिसमा गाउँ कार्यपालिकाको बहुमत निर्णयबाट संशोधन गर्न सकिनेछ।

२५. खारेजी र बचाउ: (१) यस कार्यविधि लागू हुनुअघि भए गरेका निर्णय वा कामहरू यसै कार्यविधि बमोजिम भए गरेको मानिनेछ।
(२) यस कार्यविधिसँग बाझिने हदसम्म अघिल्ला निर्णय वा तोकिएका मापदण्डहरू स्वतः निष्क्रिय हुनेछन्।

अनुसूची–१: कच्चा पदार्थ प्राप्ति तथा दाखिला खाता

…………….. पोषण मिल, घोडाबास, दैलेख

मिति	कच्चा पदार्थको नाम (मकै/भटमास/कोदो आदि)	प्राप्त परिमाण (केजी)	खरिद गरिएको स्रोत/कृषकको नाम	प्रति केजी दर (रू.)	कुल रकम (रू.)	बुझिलिनेको हस्ताक्षर	कैफियत

अनुसूची–२: दैनिक पोषण पीठो उत्पादन तथा मौज्दात खाता

मिति	प्रयोग भएको कच्चा पदार्थ (केजी)	उत्पादित पोषण पीठो (केजी)	प्याक संख्या (५०० ग्राम/१ केजी)	वितरण/बिक्री परिमाण (केजी)	बाँकी मौज्दात (केजी)	अपरेटरको हस्ताक्षर

अनुसूची–३: पोषण पीठो नि:शुल्क/सहुलियत वितरण भरपाई फाराम

वडा नं.: .... वितरण केन्द्र/स्वास्थ्य संस्था: ....

क्र.सं.	शिशु/माताको नाम	संरक्षकको नाम	वडा नं./टोल	बालबालिकाको उमेर/पोषण अवस्था	प्राप्त पोषण पीठो परिमाण (प्याकेट)	बुझिलिनेको हस्ताक्षर/छाप	वितरकको हस्ताक्षर

आज्ञाले,

ओम प्रकाश देवकोटा

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत